

ההכנסות וההוצאות של המוסדות הבנקאיים¹ בשנת 1961

שנת 1961 עמדה בסימן התרחבות רבה של פעילות המוסדות הבנקאיים — אמנם תוך האטה במחצית השנייה של השנה. ההתרחבות חלה בעיקר אצל הבנקים, אשר נכסיהם, לרבות החשבונות המקבילים, גדלו ב־29.4 אחוזים לעומת גידול של 25.3 אחוזים ב־1960. אצל האגודות השיתופיות לאשראי היה שיעור הגידול נמוך במידה ניכרת מאשר אצל הבנקים.

לוח 1

הנכסים, ההכנסות, ההוצאות והרווחים של המוסדות הבנקאיים, 1959 עד 1961*
(מיליוני ל"י)

העלייה לעומת השנה הקודמת		מיליוני ל"י		1961	1960	1959	
אחוזים		1961	1960				
1961	1960	1961	1960				
26.2	25.0	406.1	309.2	1,954.1	1,548.0	1,238.8	נכסים **
37.1	18.8	117.4	50.1	433.8	316.4	266.3	חשבונות מקבילים ***
28.8	24.9	33.8	23.4	151.2	117.4	94.0	הכנסות תפעוליות
29.1	26.7	31.6	22.8	139.9	108.3	85.5	הוצאות תפעוליות
25.5	6.7	2.2	0.6	11.3	9.1	8.5	רווח תפעולי
51.8	22.4	1.0	0.3	2.9	1.9	1.6	רווחי הון, נטו ****

* לנבי השנים 1959 ו־1960 — מספרים מתוקנים. אחוז הגידול חושב על יסוד המספרים הכלתי מעוגלים.

** סוף השנה; להוציא חשבונות מקבילים.

*** סוף השנה.

**** להוציא פרמיות ממכירת מניות — בניגוד לנוהג בסקרים הקודמים שבהם נכללו הפרמיות בתוך רווחי ההון.

הפעילות המוגברת היתה מלווה בעלייה ניכרת בהכנסותיהם התפעוליות של המוסדות הבנקאיים, אולם עלייה בשיעור דומה חלה גם בהוצאות התפעוליות. שלא כב־1960, היה הגידול בהוצאות התפעוליות ב־1961 אצל האגודות מהיר מאשר אצל הבנקים; ובעוד שאצל הבנקים גדל הרווח התפעולי ב־29 אחוזים חלה אצל האגודות ירידה של 2 אחוזים (ראה לוח 2).

¹ להוציא את הבנקים להשקעות (בנק החקלאות לישראל, הבנק לפיתוח התעשייה בישראל ובנק ישראל-אמריקה לפיתוח התעשייה) ואת הבנקים למשכנתאות.

גם ברווחי ההון, נטוי, של הבנקים חל ב־1961 גידול ניכר. הרווח הכולל, לפני ניכוי מס־הכנסה, גדל ב־32 אחוזים לעומת 1960. אצל האגודות השיתופיות לאשראי גדל הרווח הכולל, לרבות רווחי הון, נטו, ב־5 אחוזים, בקירוב.

1. ההכנסות

הריבית והעמלה מהלוואות ושטרות שנוכו היו מאז ומתמיד מקור ההכנסה החשוב ביותר של המוסדות הבנקאיים, אולם ב־1961 פחת משקלן בכלל ההכנסות — הן אצל הבנקים והן אצל האגודות השיתופיות לאשראי. 55.9 אחוזים בלבד מההכנסות התפעוליות של הבנקים באו ממקור זה לעומת 59.3 אחוזים ב־1960, ו־66.9 אחוזים מההכנסות התפעוליות של האגודות השיתופיות לאשראי לעומת 68.5 אחוזים ב־1960.

גובה ההכנסה מריבית ועמלה על הלוואות תלוי בנפח ההלוואות התלויות ועומדות, מחד, ובשיעורי הריבית והעמלה, מאידך. יתרת ההלוואות הממוצעת של הבנקים היתה גדולה ב־1961 ב־25 אחוזים, בקירוב, מאשר ב־1960, אולם שער הריבית הדביטורית הממוצע ירד במידת־מה, מ־9.0 ל־8.8 אחוזים, בקירוב, וההכנסה מריבית ועמלה על הלוואות גדלה, איפוא, ב־23.0 אחוזים בלבד. באגודות השיתופיות היתה יתרת ההלוואות הממוצעת ב־1961 גדולה ב־9.4 אחוזים בלבד מאשר ב־1960, אולם שער הריבית הדביטורית הממוצע עלה מ־9.6 ל־10 אחוזים, בקירוב, והעלייה בהכנסות הגיעה מתוך כך ל־13.7 אחוזים.

מן הראוי לציין כי יתרת ההלוואות הממוצעת, אשר ביחס אליה חושבו שערי הריבית הממוצעים, כוללת, מלבד אשראי לציבור מאמצעי המוסדות הבנקאיים, ללא הכוונה, גם אשראי מוכוון, הלוואות מפקדונות הממשלה ומוסדות ציבוריים אחרים וניכיון משנה, שהריבית עליהם נמוכה מן הממוצע. משקלו של אשראי מסוגים אלה גדול יותר בבנקים מאשר באגודות השיתופיות לאשראי.

רווחיותם של עסקי האשראי של המוסדות הבנקאיים קשורה גם בממדי העסקות. מאחר ששער הריבית החוקי מוגבל ל־11 אחוזים ומאחר שרובו הגדול של האשראי הבנקאי הרגיל ניתן בשער זה או בשער קרוב אליו, גדולה יותר, בדרך כלל, כדאיותן של העסקות הגדולות. משקלן של העסקות הגדולות בתוך כלל האשראי הולך וגדל (ראה לוח 3); הוא גדול יותר אצל הבנקים, אולם גם אצל האגודות חל בו גידול. בבנקים היה ב־1961 משקל ההלוואות בנות 100 אלף ל"י ויותר קרוב לשני שלישים; באגודות — קרוב לשליש. ב־1959, לעומת זאת, לא היו הלוואות אלה אלא כ־40 אחוזים מיתרת האשראי בבנקים, ו־26 אחוזים — באגודות. ההלוואות בנות 5,000 ל"י ומטה היו ב־1961 כ־95 אחוזים ממספר ההלוואות אצל הבנקים וקרוב ל־98 אחוזים אצל האגודות, אך משקלן בסך האשראי ירד בין 1959 ל־1961 מ־19 ל־14 אחוזים אצל הבנקים, ומ־43 ל־38 אחוזים — אצל האגודות.

העלייה במשקל ההלוואות הגדולות נעוצה בהתרחבות העסקים הנוקפים לאשראי ובעליית רמת המחרים. הכוונה האשראי על ידי בנק ישראל והממשלה משפיעה גם היא במגמה זו, שכן האשראי במסגרות אלה ניתן בדרך כלל ביחידות גדולות. נראה שהמוסדות הבנקאיים נוטים להעדיף מתן הלוואות גדולות גם מתוך אמצעייהם החופשיים מהכוונה. הגידול במספר

---

¹ רווחים ממכירת ניירות ערך והערכתם מחדש וממכירת נכסים, בניכוי הפסדים הנובעים ממכירת ניירות ערך והערכתם מחדש וממכירת נכסים. לא נכללו כאן פרמיות ממכירת מניות, בניגוד לנוהג שהיה נקוט בסקרים הקודמים. כן הוצאו גביות של חובות רעים שנמחקו — ממסגרת רווחי ההון, מחד, וחובות רעים שנמחקו והפרשות לחובות רעים — ממסגרת הפסדי ההון, מאידך. הטעם לשינוי זה מוסבר בגוף הסקירה, להלן.

ההכנסות וההוצאות של

(אלפי

הבנקים			
אחוז העלייה או הירידה (-) מ־1960 ל־1961	1961	1960	
הכנסות			
23.0	76,461	62,181	ריבית ועמלות מהלוואות ושטרות שנוכו **
45.0	16,068	11,082	ריבית מפקדונות
35.8	29,068	21,398	עמלות בעד שירותים בנקאיים
46.2	7,115	4,867	עמלות מעסקות מטבע חוץ, נאמנות וביטוח
55.7	7,344	4,718	ריבית ודיבידנדות מגיירות-ערך
-1.7	678	690	הכנסות מהשקעות בחברות עזר
30.3	136,734	104,936	סך כל ההכנסות התפעוליות
הוצאות			
25.9	51,357	40,782	שכר, משכורות, ותשלומים גלויים
36.1	18,227	13,391	הוצאות מינהליות
32.5	46,425	35,031	ריבית ששולמה על פקדונות ***
52.1	3,031	1,993	ריבית ועמלה למוסדות בנקאיים
21.8	1,715	1,408	ריבית על נכיון משנה
19.1	2,652	2,227	פחת
151.2	545	217	חובות רעים — נטו ****
32.1	2,339	1,770	מסים ותרומות
30.4	126,291	96,819	סך כל ההוצאות התפעוליות
רווחי הון			
28.7	10,443	8,117	הרווח התפעולי
84.7	2,656	1,438	רווחי הון, נטו ממכירת ניירות-ערך *****
-58.9	202	492	רווחי הון, נטו ממכירת נכסים אחרים והערכתם מחדש
48.1	2,858	1,930	סך כל רווחי ההון
32.4	13,301	10,047	סך כל הרווח התפעולי ורווחי ההון *****

* לנכי 1960 — מספרים מתוקנים.
 ** בסעיף זה כלולה הריבית על כל ההלוואות לציבור באמצעות הבנקים, לרבות הלוואות מתוך פקדונות צד שלישי
 הלוואות קונסורציאליות, הלוואות מכספי קופות הנמל, הלוואות מפקדונות הממשלה וכנגדם והלוואות להברות עזר של
 הבנקים. גם ריבית מנכיון משנה באמצעות הבנקים נכללה כאן. ההכנסות מריבית אינן כוללות עמלות בעד אשראים
 דוקומנטאריים וערבויות, הכלולות בסעיף "עמלות שירותים בנקאיים".
 *** בסעיף זה כלולה כל הריבית על פקדונות ליהודים ומוסדות שאינם מוסדות בנקאיים.

המוסדות הבנקאיים, 1960 ו-1961*

(ל"י)

כל המוסדות הבנקאיים			האגודות השיתופיות לאשראי		
אחוז העלייה או הירידה (-) מ־1960 ל־1961	1961	1960	אחוז העלייה או הירידה (-) מ־1960 ל־1961	1961	1960
21.8	86,158	70,713	13.7	9,697	8,532
42.8	17,148	12,012	16.1	1,080	930
35.2	31,877	23,583	28.6	2,809	2,185
46.0	7,256	4,969	38.2	141	102
49.3	8,104	5,427	7.2	760	709
-1.7	678	690	—	—	—
28.8	151,221	117,394	16.3	14,487	12,458
24.8	56,913	45,604	15.2	5,556	4,822
35.1	20,037	14,833	25.5	1,810	1,442
30.0	51,009	39,227	9.2	4,584	4,196
59.0	3,912	2,460	88.7	881	467
23.0	1,778	1,446	65.8	63	38
18.9	2,941	2,473	17.5	289	246
125.5	575	255	-21.1	30	38
31.6	2,704	2,054	28.5	365	284
29.1	139,869	108,352	17.7	13,578	11,533
25.5	11,352	9,042	-1.7	909	925
88.3	2,653	1,409	..	-3	-29
-51.7	240	497	..	38	5
51.8	2,893	1,906	..	35	-24
30.1	14,245	10,948	4.8	944	901

**** במקרים קודמים נכלל סעיף זה ברווחי ההון. הוא כולל תובות רעים שנמתקו והפרשות לתובות רעים בניכוי תובות מהוקים שננכו.
 ***** להוציא פרמיות ממכירת מניות אשר במקרים קודמים נכללו בסעיף זה.
 ***** לפני הפחתת מס־הכנסה ומס־ירושה הכרות.
 .. אין משמעות ליהם.

אשראי המוסדות הבנקאיים*, מספר הלקוחות ויתרת האשראי הממוצעת, לפי גודל ההלוואה, 1959 עד 1961

האגודות השיתופיות לאשראי					הבנקים					השנה	הסכום (ל"י)
יתרת האשראי הממוצעת	אחוזים מכלל האשראי	סכום האשראי (אלפי ל"י)	אחוזים מכלל הלקוחות	מספר הלקוחות	יתרת האשראי הממוצעת (ל"י)	אחוזים מכלל האשראי	סכום האשראי (אלפי ל"י)	אחוזים מכלל הלקוחות	מספר הלקוחות		
183	20.0	17,038	83.7	93,331	187	5.2	37,716	70.7	201,229	1959	עד 500
188	16.7	14,781	81.4	78,749	206	5.0	41,839	71.2	202,981	1960	
224	15.2	15,373	74.4	68,633	220	4.3	46,484	68.5	210,874	1961	
1,175	23.1	19,587	15.0	16,673	1,481	13.7	98,059	23.3	66,221	1959	מ" 501
1,195	22.2	19,650	17.0	16,438	1,372	11.2	94,394	24.1	68,796	1960	עד 5,000
1,085	23.1	23,474	23.5	21,629	1,316	10.0	107,940	26.6	81,992	1961	
18,704	30.7	26,129	1.2	1,397	18,344	41.3	296,771	5.7	16,178	1959	מ" 5,001
18,184	31.2	27,640	1.6	1,520	18,102	26.2	221,441	4.3	12,233	1960	עד 100,000
16,816	31.0	31,496	2.0	1,873	18,151	22.6	244,427	4.4	13,466	1961	
297,720	26.2	22,329	0.1	75	310,373	39.8	286,164	0.3	922	1959	למעלה
357,959	29.9	26,489	0.1	74	403,990	57.7	488,020	0.4	1,208	1960	מ" 100,000
338,837	30.7	31,173	0.1	92	458,258	63.1	679,597	0.5	1,483	1961	
763	100.0	85,083	100.0	111,476	2,526	100.0	718,710	100.0	284,550	1959	סך-הכל
915	100.0	88,560	100.0	96,781	2,965	100.0	845,694	100.0	285,218	1960	
1,101	100.0	101,516	100.0	92,227	3,504	100.0	1,078,448	100.0	307,815	1961	

* מלבד אשראי מאמצעי המוסדות הבנקאיים כולל כאן גם אשראי מפקדונות הממשלה למתן הלוואות ואשראי מפקדונות צד שלישי.

ההלוואות הואט בשנים האחרונות בעקבות הצטמצמות סקטור האגודות השיתופיות לאשראי, אשר בעבר שימש מקור לחלק ניכר מן ההלוואות האישיות הקטנות. השני בחשיבותו בין סעיפי ההכנסות הוא סעיף "עמלות שירותים בנקאיים", הכולל הכנסות ממתן ערבויות ואשראים דוקומנטאריים, מביצוע עסקות בניירות-ערך לחשבון לקוחות ועוד. הכנסות מסוג דומה, המהוות סעיף נפרד בלוח 2, הן ההכנסות מעסקות מטבע חוץ ומעסקי נאמנות וביטוח. שני סעיפים אלה הסתכמו ב-1961 אצל הבנקים ביותר מ-36 מיליון ל"י — גידול של 10 מיליון ל"י לעומת 1960. קצב הגידול כאן היה מהיר מאשר בהכנסה מהלוואות לסוגיהן — תופעה המוסברת בחלקה בעלייה הרבה בסעיפי החשבונות המקבילים, הכוללים בעיקר יתרות של אשראים דוקומנטאריים וערבויות. ב-1961 גדלו החשבונות המקבילים של הבנקים ביותר מ-100 מיליון ל"י, שהן 37 אחוזים, בקירוב, בעוד שב-1960 לא הגיע הגידול אף ל-50 מיליון ל"י או ל-18 אחוזים. ההכנסות מעמלות מהוות עתה יותר מ-25 אחוזים מכלל הכנסות הבנקים.

גם האגודות הגדילו ב-1961 את הכנסותיהן מעמלות שירותים בנקאיים (לרבות עסקות מטבע חוץ, ביטוח וכו'), אך משקלן של הכנסות אלה אצלן נמוך יותר. הוא עלה ל-20 אחוזים לעומת 18 אחוזים ב-1960. סעיפי החשבונות המקבילים גדלו בשנים 1960 ו-1961 בקצב מהיר, אך משקלם בתוך כלל הנכסים נמוך עדיין במידה ניכרת מאשר בבנקים — כ-10 אחוזים לעומת 20 אחוזים ומעלה בבנקים.

מבחינת רווחיות המוסדות הבנקאיים נעוצה משמעות עליית משקלן של העמלות בכלל מקורות ההכנסה בכך, שהן נובעות מתחומים שאינם כפופים לפיקוח באותה מידה כמו עסקי האשראי. בניגוד לשער הריבית, הקבוע בתוקף החוק, נתונה קביעת רוב שיעורי העמלות להכרעתם החופשית של הבנקים.

הכנסות הבנקים מריבית על פקדונות במוסדות בנקאיים ובבנק ישראל גדלו ב-1961 ב-45 אחוזים והגיעו ליותר מ-16 מיליון ל"י. זהו סעיף ההכנסה השלישי בחשיבותו. חלק הארי מן הריבית מקורו בבנק ישראל — הן על פקדונות רגילים של הבנקים במטבע ישראלי והן על פקדונות במטבע חוץ. ב-1961 העלה בנק ישראל את שער הריבית על יתרות המוסדות הבנקאיים בחשבון עובר ושב. הריבית על 75 אחוזים מיתרות החובה הועלתה מ-2 ל-2.75 אחוזים, ועל היתרות העודפות — מ-2.75 ל-3.375 אחוזים.

פקדונות המוסדות הבנקאיים במטבע ישראלי בבנק ישראל גדלו אך מעט — בפחות מ-2 אחוזים בממוצע שנתי. לעומת זאת חל גידול רב ביותר בפקדונותיהם במטבע-חוץ. היתרה, השנתית הממוצעת של פקדונות אלה הוכפלה — מ-99 מיליון ל"י ב-1960 ל-197 מיליון ל"י ב-1961. שערי הריבית על פקדונות אלה, אשר בעיקרם הם פקדונות של מקבלי פיצויים אישיים מגרמניה, המופקדים באמצעות המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל, הם גבוהים יחסית, והעלייה הגדולה ביותר הממוצעת מסבירה הרבה מהגידול הרב בהכנסות המוסדות הבנקאיים ממקור זה. לגבי חלק ניכר מן הריבית על פקדונות מטבע החוץ אין הבנקים אלא צינור העברה מבנק ישראל ומהממשלה לידי המפקדים¹. פקדונות מטבע חוץ של האגודות השיתופיות בבנק ישראל קטנים הרבה יותר. תקבולי הריבית שלהן על פקדונות אלה עלו ב-16 אחוזים, בקירוב, והוסיפו להוות כ-7.5 אחוזים בלבד מסך ההכנסות לעומת 11.7 אחוזים אצל הבנקים.

אצל הבנקים חלה עלייה ניכרת גם בהכנסות מריבית ומדיבינדנדא מניירות ערך. הכנסות אלה

¹ מבחינה מושגית מן הראוי היה להפחית את השלומי בנק ישראל בקשר לפקדונות מקבלי הפיצויים הן מצד התקבולים והן מצד התשלומים של חשבונות הבנקים. הדבר לא נעשה בהעדר נתונים על תשלומי הבנקים למפקדים אצלם.

גדלו ב־1961 ב־56 אחוזים והסתכמו ביותר מ־7 מיליון ל"י. העלייה נובעת בחלקה מגידול היתרה הממוצעת של ניירות הערך שהוחזקו על־ידי הבנקים ב־30 אחוזים, בקירוב — מ־98.7 ל־127.4 מיליון ל"י.¹ שינויים במערך ההשקעות בניירות ערך הביאו לבנקים גם רווחי הון בסך 2.7 מיליון ל"י — כמעט כפליים מאשר ב־1960. בהכנסות האגודות השיתופיות לאשראי מניירות ערך לא חל כמעט שינוי לעומת השנה הקודמת.

כלל ההכנסות התפעוליות של הבנקים עלו בקרוב ל־32 מיליון ל"י לעומת 1960 והסתכמו ב־136.7 מיליון ל"י. עלייה ניכרת זו — בשיעור העולה על 30 אחוזים — משקפת את ההתרחבות המוניטארית המהירה שהתחוללה ב־1961.²

קצב ההתפתחות של האגודות השיתופיות לאשראי היה איטי הרבה יותר. ב־1961 פסק אמנם תהליך הירידה המהירה במספר האגודות, אולם משקלן במערכת המוסדות הבנקאיים הוסיף לקטון. הכנסותיהן התפעוליות גדלו ב־16 אחוזים, בקירוב, והסתכמו ב־14.5 מיליון ל"י.

נוסף לרווחי הון בסך 2.7 מיליון ל"י ממכירת ניירות ערך, נהנו הבנקים גם מרווחי הון בסך 300 אלף ל"י ממכירת נכסים אחרים ומהערכה מחדש של נכסים וניירות ערך.³

2. ההוצאות

העלייה הרבה בהיקף הפעילות וההכנסות של המוסדות הבנקאיים היתה מלווה בעלייה מקבילה, פחות או יותר, בהוצאותיהם התפעוליות. כלל ההוצאות התפעוליות של המוסדות הבנקאיים גדלו ב־1961 ב־29.1 אחוזים לעומת גידול של 28.8 אחוזים בהכנסות. אצל הבנקים הגיע הגידול ל־30.4 אחוזים בהוצאות לעומת 30.3 אחוזים בהכנסות, ואילו אצל האגודות — ל־17.7 אחוזים בהוצאות לעומת 16.3 אחוזים בהכנסות.

גם ב־1961 נמשכה העלייה המהירה במספר סניפי המוסדות הבנקאיים: מספר הסניפים החדשים הגיע ל־94 לעומת 79 בשנת 1960. מספר העובדים הממוצע עלה ב־13.2 אחוזים — מ־8,307 ל־9,404 — וגידול זה מסביר חלק מן העלייה בהוצאות השכר. יתר העלייה נובעת מהעלאת שיעורי השכר והתשלומים הנלווים. כלל הוצאות השכר, לרבות התשלומים הנלווים, עלו ב־1961 ב־24.8 אחוזים.

השכר הממוצע למועסק בבנקים גדל ב־1961 ב־8.8 אחוזים, מ־4,751 ל־5,168 ל"י. אצל האגודות עלה השכר הממוצע ב־12.1 אחוזים, אך נשאר עדיין נמוך מאשר אצל הבנקים — הוא עמד על 4,530 ל"י ב־1961 לעומת 4,041 ל"י ב־1960. ההכנסה השנתית הממוצעת לשכיר במשק גדלה ב־1961 ב־11.1 אחוזים, אך לא הגיעה אלא ל־4,273 ל"י והיתה נמוכה, איפוא, במידה ניכרת מאשר במוסדות הבנקאיים.⁴

בניגוד לעלייה המתונה יחסית בשכר הממוצע של עובדי הבנקים, חלה קפיצה בתשלומים

---

¹ לרבות השקעות בניירות ערך של חברות עזר, אשר ב־1961 חל בהן גידול רב במיוחד — מ־12.1 מיליון ל"י ל־21.0 מיליון, בממוצע שנתי (31 מיליון בסוף דצמבר 1961). ההכנסה מהשקעות בחברות עזר, המובאת בלוח 2 בנפרד, אינה כוללת, כנראה, את ההכנסה ממקור זה בשלמותה.

² ראה דו"ח בנק ישראל 1961, עמ' 223 ואילך.

³ הבנקים קיבלו ב־1961 סכום של 4.8 מיליון ל"י כפרמיה על מכירת מניות. שלא כבספרים הקודמים לא נכללו תקבולים אלה ברווחי ההון, שכן יש מידה רבה יותר של הצדקה לראות בהם תקבולים על חשבון ההון העצמי מאשר רווחי־הון. בעבר הגיעו תקבולים אלה לסכומים קטנים, פרט לשנת 1960 שבה הסתכמו ב־1.6 מיליון ל"י. יש לציין שאין גישה אחידה בשאלת סיווג פרמיות אלה בארצות השונות.

⁴ ראה דו"ח בנק ישראל, 1961, עמ' 22.

הנלווים. אלה הגיעו ליותר מ-900 ל"י לעובד לאחר עלייה של 18.6 אחוזים לעומת 1960. אצל האגודות עלו התשלומים הנלווים ב-1961 ב-4.8 אחוזים בלבד והגיעו ל-850 ל"י. הגידול בהוצאות הכוללות לעובד (שכר ומשכורת בצירוף תשלומים נלווים) הגיע ב-1961 ל-10.1 אחוזים בבנקים ול-10.9 אחוזים באגודות. התשלומים הנלווים עלו ל-17.5 אחוזים מהשכר בבנקים ול-18.8 אחוזים באגודות השיתופיות.

על אף הגידול הניכר במספר המועסקים ובשיעור השכר והתשלומים הנלווים היה גידול הוצאות השכר איטי מגידול הכנסותיהם התפעוליות של המוסדות הבנקאיים. שני סעיפי ההוצאה החשובים ביותר אחרי הוצאות השכר הם תשלומי הריבית על פקדונות והוצאות מינהליות לסוגיהן. בשני סעיפים אלה עלה שיעור הגידול על זה של ההכנסות. תשלומי הריבית של הבנקים הסתכמו ב-1961 ב-46.4 מיליון ל"י — עלייה של 32.5 אחוזים לעומת 1960. חלק ניכר מן הגידול יש לזקוף לחשבון הפקדונות הקשורים בקבלת פיצויים אישיים. היתרה השנתית הממוצעת של פקדונות אלה במטבע חוץ (תמ"מ) והצמודים למטבע חוץ (פז"ק) עלתה מ-146 מיליון ל"י ב-1960 ליותר מ-239 מיליון ל"י ב-1961, כלומר ב-64 אחוזים, בקירוב. כאמור, מפקידים הבנקים פקדונות אלה בבנק ישראל. באגודות השיתופיות לאשראי מגיעות יתרות הפז"ק והתמ"מ להיקף מצומצם, ובתשלומי הריבית עליהן חל גידול מועט בלבד.

לוח 4

שערי הריבית הממוצעים במוסדות הבנקאיים, 1959 עד 1961

(אחוזים)

מוסדות בנקאיים			אגודות שיתופיות לאשראי			בנקים			
1961	1960	1959	1961	1960	1959	1961	1960	1959	
1.5	1.5	1.4	1.9	1.4	1.5	1.4	1.6	1.4	ריבית על פקדונות עובר ושב *
4.9	4.7	4.4	5.1	5.5	5.1	4.9	4.7	4.3	ריבית על פקדונות לזמן קצוב **
3.3	3.2	2.9	3.3	3.2	3.1	3.3	3.2	2.8	הריבית הקרדיטורית הממוצעת
9.0	9.1	8.8	10.0	9.6	9.5	8.8	9.0	8.7	הריבית הדביטורית הממוצעת ***
									ההפרש בין הריבית הדביטורית
5.7	5.9	5.9	6.7	6.4	6.4	5.5	5.8	5.9	לקרדיטורית

* סך תשלומי הריבית על פקדונות עובר ושב מחולק ביתרה השנתית הממוצעת של פקדונות עובר ושב במטבע ישראלי ובמטבע חוץ.

** הריבית ששולמה על פקדונות, פרט לפקדונות עובר ושב, מחולקת ביתרה השנתית הממוצעת של הפקדונות לזמן קצוב במטבע ישראלי ובמטבע חוץ, לרבות פקדונות הממשלה.

*** תקבולי הריבית והעמלות מהלוואות ושטרות שנוכחו מחולקים ביתרה השנתית הממוצעת של האשראי לציבור.

העלייה בריבית הקרדיטורית הממוצעת במוסדות הבנקאיים בין 1959 ל-1961 (ראה לוח 4) נובעת מהעלייה במשקלם של סוגי פקדונות הנושאים ריבית גבוהה יחסית, וכנראה גם מעלייה בשער הריבית על סוגי פקדונות מסוימים.

ההפרש בין הריבית הדביטורית לקרדיטורית בבנקים צומצם במקצת בעקבות העלייה בריבית הקרדיטורית הממוצעת, מכאן, והירידה בריבית הדביטורית הממוצעת, מכאן. אך שינוי זה כשלעצמו אינו מצביע על ירידה ברווחיות הבנקים. העלייה בריבית הקרדיטורית הממוצעת הוסברה לעיל. הירידה הקלה בריבית הדביטורית הממוצעת נעוצה בשינוי הרכבו של

האשראי הבנקאי גרידא, ולא בירידה ממשית כלשהי של שער הריבית על אחד מסוגי האשראי השונים.

סעיף "ההוצאות המנהליות" כולל סוגים שונים של הוצאות אשר לגביהן אין פירוט. כאן היה שיעור הגידול הגבוה ביותר מבין כל סעיפי ההוצאות החשובים — 36 אחוזים אצל הבנקים ויותר מ-25 אחוזים אצל האגודות. נראה שההרחבה הניכרת ברשת הסניפים של המוסדות הבנקאיים היה לה חלק בהתפתחות זו.

סעיפי ההוצאות האחרים פחותים במשקלם. בסקר זה נכללו בהוצאות השוטפות החובות הרעים שנמחקו בניכוי החובות הרעים שנגבו, בעוד שעד כה נכלל סעיף זה בהפסדי ההון. מבחינה מושגית יש קושי בשתי הדרכים כאחת, אולם בהיות החובות הרעים מעין פחת ב"אינוונטר" ההלוואות של המוסדות הבנקאיים, נראה שיש הצדקה לכלול אותם בהוצאות התפעוליות. מכאן נובעת ירידה קלה ברווחים התפעוליים המובאים כאן לגבי 1959 ו-1960 לעומת הנתונים שהובאו בסקרים קודמים.

מן הראוי לציין כי חישוב הפחת המובא כאן אינו זהה בהכרח עם החישובים לצורך מס-הכנסה. סקירה זו מבוססת על נתוני המוסדות הבנקאיים, ויש מוסדות בנקאיים המפחיתים פחת מואץ, בעיקר על ציוד משרדי לסוגיו. חישובי פחת אלה אינם מוכרים על-ידי שלטונות מס-ההכנסה, והרווחים על יסוד חישובים אלה, המובאים כאן, נמוכים מאומדני שלטונות המס. בדומה לכך יש מקום לחלוק על הכללת כל התרומות והמתנות של המוסדות הבנקאיים במסגרת הוצאותיהם. חלק מן התרומות דומות, אמנם, באפיין למס, אך יתרן יש לראותן כרווחים שהוקצו למטרה זו.

3. הרווחים

ב-1961 היו רווחי הבנקים גבוהים מאשר ב-1960. הרווח התפעולי גדל בדומה להכנסות — ב-29 אחוזים, בקירוב, ואילו הרווח הנקי הכולל, לפני תשלום מס הכנסה, עלה בשיעור רב יותר — קרוב לשליש — הודות למימוש רווחי הון ניכרים ממכירת ניירות-ערך.

אצל האגודות השתופיות לאשראי פחת הרווח התפעולי במידת מה, על-אף עליית הכנסותיהן בשישית, בקירוב. ברווח הנקי הכולל חלה עליית-מה כתוצאה מירידה בהפסדי ההון ב-1961 לעומת 1960.

אצל כל הבנקים כתיבה אחת עלה אחוז הרווח הכולל בתוך כלל ההכנסות מ-9.4 אחוזים ב-1960 ל-9.5 אחוזים ב-1961 (ראה לוח 5). אחוז הרווח התפעולי בהכנסות התפעוליות ירד, לעומת זאת, מ-7.7 ל-7.6 אחוזים. אצל האגודות השיתופיות חלה ירידה באחוז הרווח התפעולי ובאחוז הרווח הכולל כאחת — מ-7.4 ל-6.3 ומ-7.2 ל-6.5 אחוזים.

עלייה בהיקף הרווחים חלה ב-20 מתוך 25 הבנקים שפעלו בשתי השנים. בנק אחד סיים את שתי השנים באותו רווח. עלייה באחוז הרווח הכולל בתוך כלל ההכנסות חלה ב-16 מן הבנקים, ואילו ב-9 הנותרים חלה ירידה.

אצל האגודות חלה עלייה בהיקף הרווחים ב-14 מתוך 27 האגודות, ב-13 אגודות חלה ירידה ובשתי הנותרות נשאר היקף הרווחים ללא שינוי, אחוז הרווח הכולל בתוך כלל ההכנסות עלה ב-13 אגודות וירד ב-13 אחרות, באגודה אחת נשאר אחוז הרווח ללא שינוי.

בשלוש השנים האחרונות לא חלו אצל הבנקים שינויים גדולים ביחס בין הרווחים להון העצמי. המספרים המובאים בלוח 6 לגבי ההון העצמי של הבנקים הם בבחינת אומדן-חסר. פרט להון המניות והקרנות השמורות הגלויות, שסכומיהם כלולים בלוח, יש לכלול באומדן ההון העצמי גם קרנות פנימיות חופשיות וקרנות סמויות הנובעות מן הפרשים בין הערך הממשי

התחלקות ההכנסות וההוצאות של המוסדות הבנקאיים, 1960 ו-1961

(אחוזים)

הסעיף	כל המוסדות הבנקאיים		האגודות השיתופיות לאשראי		הבנקים	
	1961	1960	1961	1960	1961	1960
הכנסות						
ריבית ועמלה מהלוואות ושטרות שנוכו	57.0	60.2	66.9	68.5	55.9	59.3
ריבית מפקדונות במערכת הבנקאות	11.3	10.2	7.5	7.5	11.7	10.6
עמלות שירותים בנקאיים	21.1	20.1	19.4	17.5	21.3	20.4
מעסקות מטבע חוץ, נאמנות, ביטוח ועוד	4.8	4.2	1.0	0.8	5.2	4.6
ריבית ודיבידנדות מניירות ערך	5.4	4.6	5.2	5.7	5.4	4.5
מהשקעות בחברות עזר	0.4	0.6	—	—	0.5	0.6
סך כל ההכנסות התפעוליות	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

באחוזים

	א		ב		א		ב		א		ב	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
הוצאות												
שכר, משכורות ותשלומים נלווים	40.7	37.6	42.1	38.9	40.9	38.4	41.8	38.7	40.7	37.6	42.1	38.9
הוצאות מינהליות	14.3	13.3	13.7	12.6	13.3	12.5	12.5	11.6	14.4	13.3	13.8	12.8
ריבית ששולמה על פקדונות	36.5	33.7	36.2	33.4	33.8	31.6	36.4	33.7	36.8	34.0	36.2	33.4
ריבית ועמלות למוסדות בנקאיים	2.8	2.6	2.3	2.1	6.5	6.1	4.1	3.7	2.4	2.2	2.1	1.9
ריבית על נכיון משנה	1.3	1.2	1.3	1.2	0.5	0.4	0.3	0.3	1.4	1.3	1.5	1.3
פחת	2.1	1.9	2.3	2.1	2.1	2.0	2.1	2.0	2.1	1.9	2.3	2.1
חובות רעים, נטו	0.4	0.4	0.2	0.2	0.2	0.2	0.3	0.3	0.4	0.4	0.2	0.2
מסים ותרומות	1.9	1.8	1.9	1.8	2.7	2.5	2.5	2.3	1.8	1.7	1.8	1.7
סך כל ההוצאות התפעוליות	100.0	92.5	100.0	92.3	100.0	93.7	100.0	92.6	100.0	92.4	100.0	92.3
הרווח התפעולי		7.5		7.7		6.3		7.4		7.6		7.7
סך הכל	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* א — מההכנסות ; ב — מההוצאות.

של נכסי הבנקים לערכי המאזן שלהם. התשואה להון נמוכה בבנקים במידה ניכרת מהמובא בלוח 4, אך אם לא חל שינוי ניכר ביחס שבין ההון העצמי הגלוי להון העצמי הממשי, כי אז יש בנתונים כדי ללמד על מגמות ההתפתחות של התשואה להון. מסתבר שבשנים 1960 ו-1961 ירדה התשואה במידת-מה.

מאחר שרווחי המוסדות העוסקים בעסקי בנק נובעים בעיקר מהפעלת כספי מפקידים ולא מהשקעת הון עצמי, קיים יחס הפוך בין שיעור התשואה להון לבין משקלו בכלל האמצעים העומדים לרשות המוסדות הבנקאיים. ככל שקטן משקל ההון העצמי בתוך כלל האמצעים כן גדל — בהעדר שינויים אחרים — שיעור התשואה להון. ההון העצמי של הבנקים היווה 2.8 אחוזים מכלל ההתחייבויות ב-1959, 3.0 אחוזים ב-1960 ו-3.3 אחוזים ב-1961. גידול משקלו של ההון העצמי יש בו כדי להסביר את הירידה בתשואה להון.

באגודות השיתופיות לאשראי, לעומת זאת, היווה ההון העצמי 7.0 אחוזים מכלל האמצעים ב-1959, 6.6 אחוזים ב-1960 ו-6.9 אחוזים בשנת 1961. ההשוואה בין הבנקים לאגודות השיתופיות לאשראי מבחינת משקל ההון העצמי בשלוש השנים האחרונות זורקת אור הן על ההבדל בתשואה להון בשני סוגי המוסדות והן על ההתפתחות בה באותן שנים.

נראה שההרחבה הגדולה ברשת הסניפים ובמספר העובדים בבנקים בשנים האחרונות פעלה לצמצום הרווחים. מבחינה כלכלית מן הדין היה לראות חלק מהוצאות ההחזקה של הסניפים בשנה הראשונה לקיומם כהשקעה, אולם כל ההוצאות הללו נכללות במסגרת ההוצאות התפעוליות, דבר המצמצם את סכום הרווחים.

לוח 6

רווחיות המוסדות הבנקאיים, 1959 עד 1961

האגודות השיתופיות לאשראי			הבנקים*			
1961	1960	1959	1961	1960	1959	
אלפי ל"י						
10,635	9,500	8,930	50,173	36,624	27,557	ההון העצמי (ממוצע חדשי)
909	925	774	10,041	7,850	7,479	הרווח התפעולי
944	901	801	12,850	9,768	8,995	הרווח הנקי**
441	479	442	8,630	6,811	5,213	הרווח הנקי, בניכוי ההפרשה למס הכנסה
אחוזים						
8.5	9.7	8.7	20.0	21.4	27.1	הרווח התפעולי, באחוזים מן ההון העצמי
8.9	9.5	9.0	25.6	26.7	32.6	הרווח הנקי, באחוזים מן ההון העצמי
4.1	5.0	4.9	17.2	18.6	18.9	הרווח הנקי בניכוי מס הכנסה, באחוזים מן ההון העצמי

* להוציא בנקים זרים שאין ברשותם הון עצמי מקומי.
 ** לרבות רווחי הון, אך להוציא הכנסות מפרמיות על מניות.

¹ יש לזכור כי ב-1959 חלה עלייה ניכרת ברווחי הבנקים לאחר מספר שנות שפל שהחמורה בהן הייתה ב-1957. ראה סקרי בנק ישראל מס' 10 ע"ע 14 ו-15 ומס' 13, ע"ע 36 ו-37.